

מיהו לבחלה מצואר שם דלריך כוונה גם צמדי דאכילה, ולעיל סימן ע"ו אות ה' מצואר דגם צמדי דרבנן לריך כוונה לבחלה, ועיין בסידור היעצ"ץ שלפני צרכת המרור כחצ יכוון לקיים מצות עשה עכ"ל.

זמנו :

• (כו) **עיין** לעיל סימן כ"ד אות ל"ז מש"כ צ"ש דגול מרצב ודרך החיים דגם המרור לריך לאכול לפני חלות כמו המלה ואחר כך שוב אין לצרך עליו, וכן כתב צפרי מגדים א"א סימן תע"ז ס"ק א' דאף מרור דרבנן אם לא אכל קודם חלות יאכל אחר כך ולא שייך לומר ספיקא דרבנן לקולא מיכו יאכל בלא צרכה עי"ש.

שיורי מרור :

• (כז) **עיין** לעיל סימן כ"ד אות כ"ד צ"ש דצרי דוד שיש לחצב הכותר מהמרור עי"ש, וכתב צמנהגי חתם סופר סימן י' אות י"ח שהנשאר מן הסאלאט מהסדר ליל שני צ"ל לו צום שני של פסח משום שיורי מלה, וכן כתב בקונטרס מנהגי

בעלזא שאת שארית החרוסת והחצרת נתנו צסעודת היום לבשר, וכן צצית אה"ז ז"ל היה המנהג למתק ולעשות חיזה לפתן משורי התמכה שהכינו למלות הלילה, ועיין בספר המדות למוהר"ן ז"ל ענף קישוי ליל חות ו' שכתב אשה שהיא מקשה לילד סגולה שתחלה על לארה ממרור הגשאר. (וראיתי בספר שיה חצות צמנהגים אות נ"ז שכתב מהמים שלנו שנשארו צדלי היה שותה מעט ואומר לחיים, ובשתייתו אומר שיורי מלה מעכצין את הפורעניות (ושמעתי אומרים שהיא סגולה לקדחת ר"ל), והיה מחלק לכל האנשים מעט מעט עכ"ל).

ערל ומרור :

• (כח) **בספר** תולדות שמואל סוף מלה ו' כתב: עיין צמנחת חינוך מלה י"ז שמלדד שהמומר והערל שאסורים צפסח אין חייבים גם צמרור, וצלקועי סופר צמלות אכילת מלה סוג מומר וערל כתב דמדצרי הש"ס והרמב"ם משמע דחייבים צמרור, ומכל מקום צזמן הזה דהוי רק מדצרי סופרים מלדד דפעורים כיון שאינם צני אכילת פסח עי"ש עכ"ל.

סימן כ"ו

כורד

איזה מצה :

• (א) **במזור** ושלחן ערוך סימן תע"ה סעיף א' כתבו ואחר כך נוטל מלה שלישית וצולע ממנה [כזית, ש"ע הרב סעיף י"ח] וכורכה עם המרור וכו' ואוכלן ביחד, וכתב צצ"ח מה שכתב רבינו שנוטל מלה שלישית לכריכה בן כחצו התוספת (דף קט"ז ע"א סוף ד"ה מה) וכל הגמשים אחריהם והעטם כדי לקיים מצות צשלשתן עכ"ל, וצאמת שכבר ילא

כן מצית מדרשו של רש"י, עיין בספר הפרדס דף נ"ב שכתב וצולע מן המלה שלימה התחוננה כדי לקיים מצות צשלשתן, וצמחזור ויערי הלכות פסח סימן נ"ג כתב השלש מצות שאמרנו רבינו אומר שמצרך צאחת המוליא וצאחת אכילת מלה וצליעה לאפיקומן ואחת לכריכה כהלל וכן אמר לו רבו ר' יעקב צ"ר יקר הזקן משום אציו הואיל ושלשתן צאו לשום מצות חיעשה מצות צשלשתן אצל שאר צני אדם מניחין השלישית שלימה [וכן נהג הקדוש

ותמכא שניהם כן למרור וכן לכורך, וכן כתב בקונטרס מנהגי צעלזא, וכן ראיתי בספר משנת יעקב מהדו"ת סימן תע"ה שכתב בשם ספר ליקוטי חזר בן חיים חלק ב' שרצו החתם סופר לקח סאלאט בין לזרכה בין לברכה ועיי"ש, וכן כתב במנהגי מהר"מ אש בצרון יחודה, וכן דרכי חיים ושלום אות תק"ל כתב שלקח תמכא בין למרור בין לברכה. ס

אמנם בספר דרכי חיים בהנהגות אות פ"ט ^{הנהגות} צהנהגות שצריש הגדה דברי חיים אות ע"ז כתב שלמרור לקח שלאטין ולכורך. חזרת [ונראה שכוונתו לתמכא, וכלשון דרך פקודיך (הג"ל) בסימן כ"ה אות ז'] אוכלין חזרת הוא הנקרא חריין בל"א [עכ"ל, (והנהגה בספר אור החיים צוילקט יוסף סוף אות שמ"ז אחר שמציא שמלן הגה"ק מלאנו ז"ע לקח שלאטין למרור כתב ודבר פלא כי בספר מגד ארץ דף נ"ב לכד רצינו ז"ל כתב וזה לשונו ומו"ז אור טבור ר"ח מלאנו ז"ל לקח תריין חריף למרור עכ"ל אור החיים, ולהג"ל י"ל דכוונת מגד ארץ היה לכורך שגם זה בכלל מרור, גם י"ל דהיה שנה או איזה שנים שלא היה סאלאט. מלוי צימזא הפסח כמבואר בבמה אחרונים שצאיזה מקומות אין מלוי חין מתמכא), וכן נהג הגה"ק בעל עני חיים ז"ל, וכן בספר פסח מעוצין אות ר"ב ורס"ג וש"ה כתב שלזרכה נוטלין חזרת ולכריכה עולשין מוצא לעיל סימן כ"ב אות ב' וסימן ב' אות ז' עיי"ש, ועיין עוד סימן כ"ה סוף אות י"ב.

בזית מרור :

(ג) **בתשובות** שאגת אריה סימן ק' (מוצא בשערי תשובה סימן תע"ה אות א') כתב דמדברי הרא"ש [עיין לעיל סימן כ"ה אות כ"ב] משמע דמרור דכריכה אין לריך בזית, [ועיין לשון פרי מגדים שנעתק בסימן כ"ה הג"ל, ובמעדני שמואל סימן קי"ט ס"ק ל"ו בשם תשובות מנחת משה, ובסוף ספר פירוש ר"א מלונדריש בפירוש לסדר ליל פסח ד"ה אחרי עיי"ש], אך השיג על זה וסבירא ליה דלריך בזית, מיהו בהגדה מעשה נסים

ה"ר שלמה מדרי"ש שיהיה מלניע השלישית למחרת לחם משנה כמו שכתב צאור זרוע סימן רנ"ו ד"ה זרתי ידיה (דף ס' ע"א) ולא נכון לעשות כן עכ"ל, גם במאירי דף קט"ו ע"ב כתב שגדולי המפרשים היו נוהגים כן והיו אומרים דרך לחות גייה זו לשוא שמרה (כתובות ס"ב ע"ב) עכ"ל, — ולפלא שצ"ע הרב במקומו בסימן תע"ה לא הזכיר כלל מאיזה מלה לעשות הכריכה רק בסימן זג"ח סעיף ז' כתבו אלל אפייתן וכן כתבו בסידורו, עיין עוד לעיל סימן כ"ד סוף אות כ"ה.

איזה מרור :

(ב) **בה"י** אדם כלל ק"ל הלכות הסדר בקלרה ס"ק י"א כתב, דע שאין חילוק בין המרור שמצריך עליו או שלוקח בכריכה דלא כמו ששמעתי ממקלח גי אדם בשם כתבי האר"י שהם ב' מינים והם אינם יודעין בין ימינם לשמאלם שהרי ה' מינו רק שיואלים זהם מלערפין זה לזה אפילו לקט וכולן בזית ילא, אלא דהעולם נהגו ליקח העלין של זריין לזרך עליו שהוא נוח יותר לאכול וגם שהם ידור מלוא [ולכריכה הקלחין] עכ"ד, ומנהג זה הוצא גם בטורי זהב סימן תע"ג ס"ק ה' ומגן ^{הוצא} צרכים שם ס"ק י"ב ועיין לעיל סימן כ"ה אות י"ב.

עייין בספר שער הכולל פרק מ"ח אות י"א שכתב גם כן הנה מחמת שנוי הלשון [בסידורי האר"י] שמתחלה קורא אותו מרור ואחר כך חזרת וזהגין הרבה אנשים שלא ליקח מין א' על מרור כורך, ואפילו במקומות שנמלא סלאטע אינם עושים הכל מן סאלאטע ועטמם אולי אין בקיאות בהחמשה המינים שצמנה לכן יואלים אכילת מרור צירק מר, לא דקו וכו' ואין חילוק בין מרור ובין כורך וה' צאמת במקומות שמוי חזרת לריך להדר אחר חזרת אין למלות מרור בין למלות כורך, ואם אי אפשר להשיג חזרת אזי יקח תמכא שקורין חריין בין למלות אחר בין למלות כורך ובלבד שיהיה מפורר עכ"ל, מוצא בהגדה לקיטי מנהגים ועטמים צפסקא סדר הגדה ד"ה ותחת זסיים עלה לנו נוהגים ליקח חזרת

להחיות דעת ז"ל דפוס ראשון כתב דאין לריך
כזית וראיתי בהגדה זכרון נפלאות (לחתנו של
החיות דעת ז"ל) שכתב שזה נשמע על פי שגגת
המדפוס מדפוס השני ולא הודפס עוד בשום פעם
כן שמע מפיו הקדוש עיי"ש"ה, ועיין בשדי חמד
מטרת חמץ ומלה סימן ט"ו מה שכתב בזה. —

[והסכמת האחרונים לריך כזית, עיין ש"ע הרב
שם סעיף י"ח וחיי אדם כלל ק"ל סעיף
י"ט ס"ק י"א וישועות יעקב סימן תע"ה אות א'
וקילור ש"ע סימן קי"ט סעיף ז' ומשנה ברורה
סימן תע"ה שעה"ל ס"ק ט"ו, וכן כתב בספר מאמר
מרדכי סימן תע"ה ס"ק ו' שאין לריך לבאר זה
מרוצ פשיטתו, וזה לשון זקני ז"ל בספר חזן שלמה
על הראצ"ן סוף חלק א' ס"ק פ"ח הנה כאן מפורש
בדברי רבינו [הראצ"ן] לריך כזית מרור בכריכה
וכן בצעל העיטור חלק ב' הלכות פסח ובתניה רבתי
הלכות פסח סימן מ"ח ושכלי הלקט סימן ס"ו
ובמהרי"ל דיני פסח כולם כתבו מפורש לריך כזית
בכריכה בזמן הזה, והוי ליה להשאגת אריה להביא
דברי הפוסקים הללו, ועיין בספרי לחם שלמה אור"ח
סימן ל"ג ול"ד עכ"ל]. ס

מיבול בחרוסת :

• (ד) בענין מרור בכריכה אי לריך עיבול בחרוסת,
עיין עור ריש סימן תע"ה שדעת רוב
ראשונים לריך (וכן כתב צמגיד משרים פרשת לו
ד"ה אור ליום ג') וכן פסק המחבר בשלחן ערוך
[מטעם בכריכה זו היא זכר למקדש כהלל והלל
היה מקיים מצות חרוסת צמור זה שבכריכה שהרי
לא היה אוכל מרור כלל קודם כריכה זו, לשון ש"ע
הרב סעיף י"ט], אך אבי העזרי סבירא ליה שאין
לעבול דב' עיבולין מלינו ג' לא מלינו [עיין פירוש
צ"ח, ולשון ש"ע הרב שם שכבר קיים מצות חרוסת
בעיבול מרור ראשון וגם אין לחוש לקפא שצמור
זה שאוכלו עם מלה בכריכה (כן כתב הגהות
מיימוני פרק ח' אות ז' בשם הירושלמי), וזה לשון
ספר גבורות ד' פרק ס"ג ד"ה ויצרך דכיון שהכריכה

אינו רק זכר למקדש בלבד אין לריך לעשות בחרוסת
דכל כך אין לריך ודי כשיעשה כריכה בלבד, ועיין
עוד להלן אות י"ב], וכן פסק הרמ"א בשם מנהגים
ובתב כן ראיתי נוהגין, ובש"ע הרב סעיף י"ט
כתב כן המנהג במדינות אלו, וכן כתב בשית ילחק
פ"ו עור ב' מנהג אשכנז שאין לעבול בחרוסת,
וכן בספר גבורות ד' פרק ס"ג כתב שלא ראה
נוהגין לעבול הכריכה עיי"ש וכלשון הזה כתב גם
בפרי מגדים מש"ז ס"ק ו', וכן נהג אה"ז הגב"ח
ז"ל, וחידוש שצאור זרוע סימן רנ"ו בפירוש ה"ר
שמואל מפלייש ז"ל בסופו ד"ה והדר אכיל מלה
בבר העיד שנהגו העולם שלא לעבול עיי"ש.

מ"הו הסכמת האחרונים לעבול בחרוסת כמו שכתב
בחק יעקב ס"ק י"א, וכן מציא מגן אברהם
ס"ק ז' בשם צ"ח ומהר"ל מפראג ועורי זהב (מיו
סיים והיבא דנהוג נהוג), וכן נראה דעת מטב משה
אות תרמ"ח, וכן פסק בסידור היעצ"ן ובש"ע הרב
סעיף י"ט ובסידורו, וכן כתב בספר מעשה רב סימן
קל"א ובזכרון יהודה ובדרכי חיים ושלום אות תק"ל,
ובהגדה חקל ילחק (ובתב שם עוד דאחר אכילת
כורך אכל מהחרוסת ונתן מנה לכל א' מהמסובין
ואמר במאן דאמר חרוסת מלוה), ולשון המשנה
ברור ס"ק י"ט שהאחרונים הסכימו שהעיקר
לריך לעבול אך היכי דלא נהוג לא נהוג עיי"ש.

• (ה) לעי"ל בסימן כ"ה אות י"ט מוצא מלקט
יושר שהגאון צעל תרומת הדשן ז"ל היה
לוקח ב' זיתים מרור ועובלן בחרוסת ושוב אכל זית
א' למרור וזית א' לכריכה עיי"ש, והנה מתחלה
דמיתי לומר שטעמו שהבין גם כזית מרור של הכריכה
לו ולהמסובים לפני ברכת על אכילת מרור היה כדי
לחטף בכל מה דאפשר ברכת על אכילת מרור גם
למרור בכריכה, ודומיא להא דנתבאר בשלחן ערוך
סימן תע"ה סוף סעיף א' שלא יסיה עד שיאכל
כריכה זו כדי שתעלה ברכת אכילת מלה וברכה
אכילת מרור גם לכריכה זו, אמנם ראיתי כע
בספר מטב משה אות תרמ"ח שכתב מלאתי
כתוב דכדי שלא להוסיף על העיבולים [עיין לעי

על המלה דחתיבת המלה הוא באמצע והמור נכרך מכל לך על המלה, ודלא כמו שאנו עושים שנותנים מור בין שני חתיכות מלה דאז היה לריך לומר נוטל מור וכורך עליו מלה, [ובן משמע מהא דכתב המחבר וכורכה עם המור ועובלה בחרוסת, דנראה דמטבילה בחרוסת לאחר שכבר כרך המלה על המור וזה אפשר כשהמור הוא על המלה מבחוץ מה שאין כן כשהמור הוא בתוך המלה אי אפשר להטבילה אחר הכריכה וצפרע לשקעה צעומק בתוך החרוסת], וצראשונים הדבר יותר מפורש עיין בספר החינוך מלוא כ"א שכתב לאחר שאוכלין מן המור צטיבול כורכין אותו על גבי מלה ואוכלין, וצפירש הרצינו חננאל פסחים דף קע"ו ע"א כתב אמרו עליו על הלל שהיה כורך המור על המלה ואוכלו צצת אחת וכו' השתא דלא אחמר הלכתא וכו' כריך ליה למרור אמלה ואכל לכו צצת אחת, הרי מפורש שכורכין את המור על חתיכת מלה, וסיים שם דנראה לו דמלפנים שהיו נוטלין סאלאט לכורך שהעלין שלו גדולים היה אפשר לעשות כן שיכרכו המור מבחוץ אבל בעת שנוטלין חריין מפורר ואי אפשר לעשות כן כי אינו עומד על המלה על כן שינו אופן הכריכה לשומו בין המלה ועל ידי זה גם אלו שנוטלין סאלאט עושין כן שהמלה מבחוץ עכ"ד.

וראיתי בהגדה מועדים וזמנים שהעיר גם כן בזה, והוסיף מלשון המוצא צמגיד משנה פרק ח' הלכה ח' שכתב וכורך מלה בחזרת, וכן מצואר צמגיד משרים שהמור למעלה בקליפה שקודם לפרי וגם השיעבוד קדמה לחירות עיי"ש, על כן יש להניח המור על גבי המלה אך פשוט דאינו מעבד באזהרה מונה, אמנם מה שנהגו לכוך המור מצ' לדדיו צמלה אין נכון לקיים כך מלוא כורך (עיי"ש עטמו) ול"ע עכ"ד, ובהוספות שצסוף הספר שם כתב שמלא בהגדה מאנשי תימן עם פירש עץ חיים שהזכיר לכורך המור למעלה דוקא ולא לכורך משני הצדדים צמלה.

וי"ש להוסיף להג"ל גם לשון ספר האגודה סוף פסחים שכתב יקה שלימה השלישית ויכרך

ריש אות שלפני זה] יעבול צראשונה שני זיתים ויניח אחת לכריכה עכ"ל וצזה מוצן צפשטות מנהג הג"ל, (ואולי צאמת כוונת המטה משה על הלקט יושר, ועיין לקמן סימן ל"ב אות ג'), אך בספר פסח מעובין אות ש"ח לאחר שמציא דברי המטה משה כתב ואין המנהג כן אלא עובל תחלה בחרוסת כזית מור ומצרך עליו על אכילת מור ואחר כך עושה הכריכה וטובלו בחרוסת ואינו מצרך עליו אלא אומר זכר למקדש כהלל וכו' עכ"ל.

• (ו) ראיתי בהגדה לקוטי מנהגים ועעמים שכתב שהמדקדקין בזהירות ממלה שרויה אין עובלין רק נוחנין מעט חרוסת יצשה על החזרת ומנערין אותה אחר כך ממנה וכן הוא מנהג בית הרב עכ"ל, הנה מה שכתב שמנערין החרוסת מעל המור כן כתב משנה ברורה ס"ק י"ז צשם מאמר מרדכי וכן פסק בקיאר ש"ע סימן קי"ט סעיף ז', אין צצית יוסף צשם האגור צשם מהר"י מולין כתב הכריכה שעושין זכר למקדש כהלל יש לעבול החזרת בחרוסת ולאכול עם החרוסת אבל באכילת מור וכו' יענגע החרוסת מן החזרת שלא יבעל טעמו עכ"ל צ"י, הרי שדעת האגור ומהר"י מולין שלא לנגע החרוסת מן מור דכריכה, וכן נראה מהמחבר ושאר פוסקים שלא כתבו לנגע בהכריכה כמו שכתבו אצל מור (הגם שיש לומר שסמכו אהא דכתבו לגבי מור), וכן כתב צפסח מעובין אות ש"ח שאין לריך לנער החרוסת מעליו כמו באכילת כזית של מור, וצפרי מגדים א"א ס"ק ז' כתב שיש ליתן טעם למא אין לריך לנער עיי"ש וצמ"ש ס"ק ז'. ובעת הגיע לידי ספר מאמר מרדכי וראיתי שם באות ז' שהעיד שמנהג העולם לאכול הרבה חרוסת עם הכריכה וכן נהג גם הוא ז"ל עד שנחייש צ שאין לעשות כן עיי"ש.

אופן הכריכה :

• (ז) לשון השלח ערוך סימן תע"ה סעיף א' נוטל מלה וכו' וכורכה עם המור, וכתב צספר משגיז יעקב שמלשון זה נראה דכורך המור

המרור עליו, וכן הוא לשון הלבוש סי' תע"ה סעיף ב' כורכין את המלה ואת המרור יחד וכו' עם המלה השלישית שכורכין עליה את המרור, וכן כתב בספר סדר היום (ד"ה ואחר ירחטו) נוטל מהמלה הג' ויכרוך אותה בתוך המרור, וזה לשון ספר הפרדס לרש"י דף נ"ב כורכה בחזרת, ובמחזור רומא בפירוש לסימני הסדר כתב כורך מלה בחזרת.

והנה צאמת שבהיים כמעט מנהג כל ישראל הוא להשים המרור בין חתיכות המלה ובודאי כי לא דבר ריק הוה, ובקל מלחמוני זמנינו מצוהר כן להדיא, עיין קצור שלחן ערוך סימן קי"ט סעיף ז' שכתב נוטל מן המלה התחתונה גם כן כזית וגם כזית מרור וכו' ומניח את המרור תוך המלה, ובערוך השלחן סימן תע"ה סעיף ז' כתב ושמן המרור בין המלה וכורכין יחד ואוכלן, (ועיין בספר דודאים בשדה צדוש לשבת הגדול תקנ"ה שכתב גם גרמז כמו הכריכה לוקחים ב' מלות ובחמלע מרור כן לריך האדם לכבוש היור הרע שגרמז במרור וכו' שלא יראה היור הרע חוץ על דרך איזה גבור הכבוש את ילדו עכ"ל, ובספר מגן אברהם במלחמוני לפסח (ד"ה קדש ורחץ כו' הענין) כתב לוקחין מלה השלישית וכורכין בתוכה החזרת עכ"ל, — ולולא דמסתפינא הוי חמינא עוצ טעם לזה, דבזמן שצית המקדש קיים היו כורכין פסח מלה ומרור, ובעונותינו שאין לנו פסח כעת אנו כורכין רק מלה ומרור, אבל כדי לעשות על כל פנים זכר לפסח אנו חולקים המלה לשני חלקים א' על המרור וא' תחתיו כאילו היה כאן ג' דברים, וא' מחלקי המלה זכר לפסח שהיה נכרך על המלה ומרור בזמן שצית המקדש היה קיים, דומיא דמלות אפיקומן שאוכלין כזית מלה לצסוף לזכר לפסח שנאכל על השוצע, (ובזה אחי שפיר בנוסח זכר למקדש כהלל הגירסא היה כורך פסח מלה ומרור עיין להלן אות הסמוך), ועיין.

זכר למקדש :

• ח' לשון השלחן ערוך ואומר זכר למקדש כהלל ואוכלן ביחד וכו', — ראיתי דבר תמוה

במשנה צורה צדי"ל שהקשה דאמירה א' הוי הפסק בין צרכה לכריכה והמחבר בעלמו כתב שאין לו להסית וכו' כדי שתעלה צרכת אכילת מלה וצרכת אכילת מרור גם לכריכה זו, ודוחק לומר דגם אמירה זו הוי מענין הסעודה כמו עול צריך, ובאמת לא מנאחי לשום פוסק האי לישנא שכתב המחבר רק כתבו דכריכה זו הוא זכר למקדש אבל לא הזכירו שיאמר זכר למקדש וכו', ואולי לאו דוקא כתב המחבר ואומר וכו' אלא שצריך מתחלה להתחיל לאכול ואחר כך יאמר הגדה זו, ולולא דמסתפינא הוי חמינא דלריך לומר במחבר ועוצלה בחרוסת זכר למקדש כהלל וכלשון הש"ס וכל הפוסקים והאי ואומר הוא שיעפא דלישנא, ומסיים צ"ע עיי"ש, וכן ראיתי בספר פסקי המשנה פרק י' דפסחים אות י"ז שכתב ויתחיל לאכול שלא יהיה הפסק ואחר כך אומר זכר למקדש כהלל עכ"ל, ולפלא מה שכתב לא מנאחי לשום פוסק האי לישנא איך העלים עין מכל האחרונים שכתבו מפורש לאמרו, בראש וראשון כתב כן בדרכי משה במקומו ס"ק ג' ונוכחים לומר זכר למקדש וכו' עיי"ש, וכן הוא בלבוש, וכן כתב בתשובות רש"ל סימן פ"ח ויאמר עליו כך היה הלל הזקן עושה כו', ובשו"ע הרב סעיף י"ח כתב מפורש נוהגין במדינות אלו לומר קודם אכילת כריכה זו כן עשה הלל וכו', וכן כתב קצור שו"ע סימן קי"ט סעיף ז', וכן נראה מכל אותן הפוסקים כמו העורי זהב וחק יעקב וכו' שפלפלו אי לומר היה כורך פסח מלה ומרור או רק מלה ומרור, וכן נראה גם מלשון הפסח מעובין הג"ל באות ה', ומנאחי גם לאחד מן הקדמונים בספר נדה לדרך מאמר ד' כלל ג' פרק י"א שכתב ואומר זכר למקדש כהלל.

• ט' והנה מדברי השלחן ערוך משמע שאין לריך לומר רק ג' תיבות אלו זכר למקדש כהלל, מיהו בהפוסקים מוצא נוסח שלנו להוסיף כן עשה הלל בזמן שצית המקדש היה קיים וכו', — ונחלקו העורי זהב וחק יעקב וש"פ בנוסחת דהעורי זהב ס"ק ט' כתב לומר היה כורך פסח מלה ומרור דכן היה הלל עושה, וחק יעקב ס"ק ט' החזיק לומר

1234567

רק מלה ומרור דכיון שאמרינן כן עשה ועכשו אין פסח אין להזכיר פסח עיי"ש, ועיין בצאר היעב ס"ק ע' שכתב שהארז"ל כתב כהעורי זהב לומר פסח מלה ומרור, ובקף החיים אות ל"ה כתב שדדברי הארז"ל לא נזכר שצריך לומר כן צעת שאוכל הכריכה אלא כתב שמלה הג' רומז לג' דברים דהלל.

מיהו צחק יעקב שם מציא נוסחת הספרדיים שאין מזכירין שום דבר אלא כהלל שהיה נורכן ואוכלן צצת אחת, — והרב צעל התניא ז"ל צשלחן ערוך וצסידור שלו השמיט תיבות זכר למקדש כהלל רק כן עשה הלל וכו', וכן הוא בקינור ש"ע סימן קי"ט סעיף ז'.

ומה שמסיימים צהנוסח לקיים מה שנאמר על מלות ומרורים יאכלוהו, שהוא הפסוק שנאמר צפסח שני, עיין תשובות חתם סופר חלק אר"ח סימן ק"מ ותשובות לחם שלמה סימן ל"ה ופרדס יוסף פרשת צא על הפסוק ומלות על מרורים יאכלוהו, וראיתי צהגדה אמרי קודש שכתב צשם מרן הגה"ק מוהרי"ד מצעלזא ז"ל שאמר הנה אצי זקניי ז"ל היה רגיל לומר הפסוק ומלות על מרורים יאכלוהו, ואצי ז"ל היה אומר שניהם צתחלה אמר הפסוק שאמר אצי זקניי ז"ל ומלות על מרורים יאכלוהו והדר אמר הפסוק שהעולם אומרים על מלות ומרורים יאכלוהו ועיי"ש צארכה.

אופן האכילה :

• **כתב** מגן אצרהס ס"ק ח' דלריך לצלוע הצ' זיתים של מלה ומרור ציחד [כג"ל סימן כ"ד אות כ"א] אלא אם כן קשה עליו, וזה לשון ש"ע הרב סעיף כ"א המלה והמרור שצכריכה זו לריך לצלוע אותה צצת אחת ולכתחלה יזהר לצלוע כל הכזית מלה צצת אחת עם כל הכזית מרור כשהן מרוסקים צפיו, אלא אם כן קשה עליו לצלוע צ' הזיתים צצת אחת שאז יכול לצלוע מעט מכזית זה ומעט מכזית זה צצת אחת ואחר כך יחזור ויצלע

מעט מכזית זה ומעט מכזית זה צצת אחת עד שיאכל כל השני זיתים עכ"ל, וכן כתב צספר מגן האלף סימן תע"ה סוף אות א' שאף אי נימא אלא כזית מלה שאין חיוצ כל כך לצלוע צצת אחת מכל מקום צכורך שמלותו כרוכין דוקא צודאי דמחוייב לצלוע צצת אחת שאם צולע המלה תחלה לא ילא ידי כריכה שכרי לריך שיהיה נאכלין מעורצין באחד, ושפיר הקשה המרדכי להלל אין צלע ג' כזיתים צצת אחת עיי"ש, וכן כתב צחיי אדם כלל ק"ל סעיף י"ע סקי"א, ועיין צלשון מנהגי חתם סופר המועתק לעיל סימן כ"ד אות ע"ז, — ועיין צמתנית השקל ריש ס"ק ד' וסוף ס"ק ח' דדעת תרומת הדשן שלדידן די כשצולע זית א' צצת אחת, [ולכאורה זה דלא כצצרת ש"ע הרב ומגן האלף הג"ל ודו"ק], אלא דהמגן אצרהס חולק וסבירא ליה דיש לצלוע צ' הזיתים צצת אחת.

והנה צצית מאיר חולק על המגן אצרהס וכתב דצכורך שהוא רק זכר למקדש אין לריך להחמיר צדצר שצמקדש גופיה לא היה אלא לכתחלה, על כן אין לריך לצלוע הצ' זיתים יחד והזכר למקדש שפיר מתקיים גם מצלעדי חומר זה עכ"ד, ועיין משנה צרורה ס"ק כ"צ שכתב שהערך אין לריך לצלוע ציחד רק להכניסם צפיהו צצת אחת, ולין צשער הציון שם לאליה רצא וצית מאיר, והנה מהאליה רצא אין ראיה דכרי הוא חולק צכלל על המגן אצרהס גם צכזית דמלה ושם נקטו כל האחרונים דלא כוותיה (וגם צמשנה צרורה ס"ק ע') עיין לעיל סימן כ"ד אות כ"א, ולדעת הצית מאיר נראה לענ"ד פשוט דאין לריך גם להכניסו צפה צצת אחת, דלסצרתו אין לריך לעשות צהכריכה רק מה שהיה מעבצ צמקדש וצודאי להגנסה צפה צצת אחת אינו יותר חיוצ מהצליעה צצת אחת, (ואולי גם צמקדש לא היה לריך להכניסו צפיו צצת אחת אף לכתחלה אלא להמתין עד שיהא כולו צפיו ואז לצלוע צצת אחת עיין לעיל סימן כ"ד סוף אות ב'), — ולהלכה כרי חזין דדעת רוב האחרונים כהמגן אצרהס כמצואר צריש האות.

הפסחים

• י"א) כתב העור צ"ס אחיו ה"ר יחיאל ז"ל = יו"ט שני משום דאמרין פרק ערבי פסחים (דף קט"ז ע"א) קפא לכולו חמימי פירש ארם של ירקות חמין רפואה להן לכן אופן כליל שני כדי שיהא המלות חמין ויצטלו הקפא דמרור, מוצא דרבי משה סימן תנ"ח עיי"ש, וכתב בכף החיים שם אות י"ב דלדיעה שאין מטבילין מרור דכריכה בחרוסת לריך להיות המלות חמין לצטל קפא דמרור עיי"ש.

וראיתי בתפארת ישראל פרק י' דפסחים אות ט"ז שכתב וכשישתה מעט מים חמין אחר אכילת המרור יסיר חריפות המרור מפיו כרגע כפסחים קט"ז. קפא דכולו חמימי, ושם בהלכתא גצירתא סוף משנה ו' כתב שאחר אכילת מרור וכריכה היה שותה לנגות מים חמין שהיא רפואה בדוקה להעביר מיד שרף החד והקשה של המרור והחריין, ועיין עוד לעיל סימן כ"ה סוף אות ט"ו מש"כ צ"ס קול הרמ"א.

דמספקא ליה אי כריכה צעי הסיכה כיון דמרור לא צעי הסיכה, וצ"ע המנהיג כתב דצעי הסיכה צעצור המלה שצאה זכר לחירות, והצית יוסף שם האסוף דכלל כשהיה כורך בהסיכה היו אוכל שהרי מלה דכריכה היתה עולה לו לאכילת מלה דמלה, וכן פסק בשלחן ערוך דאוכלים ביחד בהסיכה וכן כתבו כל האחרונים, וכתב פרי חדש דמסתברא שאם אכלו בלא הסיכה יאל וכן כתב ש"ע הרב סעיף כ' דדיעבד ששכח ואכל בלא הסיכה יש לסמוך על סברא הראשונה ואין לריך לחזור ולאכול בהסיכה, — ופלא שצ"ס מגיד משרים פרשת לו ד"ה אור ליום ג' כתב דכורך אינו בהסיכה.

חמין :

• י"ב) עיין לעיל סימן כ"ד אות ז' צ"ס אור זרוע שכתב ע"ס להוכיחין לאפות המלות כליל

הפסחים

סימן כ"ז

הפסחים

שלחן עורד

הפסחים

ביצה :

באב וגם זכר לקרבן שהיו מקריבין קרבן פסח ע"כ ולי נראה שהעטם משום אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי ואפשר שזה כיוון הרב צ"ע המפה צ"ע השני ע"ל, וכן כתב צ"ס סדר היום (ד"ה ואח"כ ירחלו) שהוא זכר לאבילות ירושלים שראוי להעלות אותה על ראש שמחתינו כמו שכתוב אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, ועיין חק יעקב שם ס"ק ו' שכתב חילוק בין צ' הטעמים.

[ובספר שיה ילחק פנ' ו' עור ד' כתב דרך לאכול ביצים כליל ו' שהם סימני אבילות צ"ע מין כל זה שלא יבא לידי שחוק וקלות ראש מרוב גיל ושמחה, ומהרי"ל כתב בבית מהר"ש וכו' דצ"ע

א) כתב במהרי"ל, בבית מהר"ש צ"ס עודה כליל פסח היו אוכלין ביצה ערם כל דבר ואמר ע"מא דתרגום דביצה צ"עא דצ"עא רחמנא ע"ן ופרקין עיי"ש, וברמ"א סימן תע"ו כתב נוהגין בקלח מקומות לאכול צ"ס עודה ביצים זכר לאבילות ונראה לי הטעם משום שליל חשעה באב נקצט כליל פסח ועוד זכר לחורבן שהיו מקריבין קרבן פסח. [ואוכלין כליל זה, ועכשיו אין לנו פסח, לכן מתאכלין עכשיו על זה, הוספת ש"ע הרב שם סעיף ו', וזה לשון ספר פסח מעובין אות שי"א כתוב צ"ס המפה שהטעם מפני שליל פסח הוא ליל ט'